

Modstandsbevægelsen – et overblik

Uddrag fra: 'Kap. 2. Den danske modstandsbevægelse' i Pöckel, Rasmus Randris: *Terror eller frihedskamp* (Systeme 2012), <https://kamp.systeme.dk/>

CHURCHILL-KLUBBEN

Churchill-klubben, som var opkaldt efter den engelske premierminister Winston Churchill, bestod af syv drenge fra 14-20 år fra Aalborg. Gruppen udførte sabotage mod tyskerne. De blev arresteret i 1942 og sat i dansk fængsel. | Gyldendals Billedarkiv

Modstandskampen var indledningsvist præget af rebelske unge som eksempelvis de første medlemmer i Churchill-klubben. Denne gruppe blev dannet i Aalborg i begyndelsen af 1942 af 7 drenge på 14 – 17 år, der alle gik på Aalborg Katedralskole. Drengenes sabotagekarriere begyndte med, at de fjernede tyske vejskilte og malede graffiti. Efter kort tid blev det dog mere alvorligt, idet de bl.a. begyndte at brænde tyske togvogne af. Drengene nåede at lave ca. 25 sabotageaktioner, inden de i maj 1942 blev anholdt og fængslet.

Fængslingen stoppede imidlertid ikke drengene. De savede tremmerne i deres vindue over og brugte derefter nætterne på sabotage og dagene i fængsel. Det snedige forhold blev til sidst opdaget, men historien fik stor opmærksomhed og udkom bl.a. som amerikansk tegneserie.

Modstandskampens udvikling

På trods af den indledningsvis brede opbakning til samarbejdspolitikken blev den tyske besættelse hurtigt mødt af modstand fra forskellige dele af den danske befolkning. Enkelte klippede tyske telefonkabler over og trykte anti-tyske løbesedler, mens andre udtrykte deres utilfredshed ved at bære tøj i de allieredes farver og deltage i alsangstævner, hvor man mødtes og sang fædrelandssange.

I den første del af krigen var der dog ikke tale om en egentlig organisering af modstandskampen. I 1942 talte den organiserede modstandskamp blot nogle hundrede aktive, som overvejende var unge mennesker. Det billede ændrede sig imidlertid igennem de sidste år af krigen, hvor opbakningen til modstandskampen udviklede sig eksplosivt. I efteråret 1944 var der ca. 10.000 danskere engageret i den illegale kamp, og i foråret 1945 deltog ca. 75.000. Hvad der blot to-tre år tidligere havde virket som en ubetydelig minoritet, havde udviklet sig til en folkebevægelse. Årsagerne til den eksplosive udvikling lå bl.a. i tyskernes tilbagegang i Sovjetunionen og Nordafrika, som viste danskerne, at modstanden ikke var håbløs.

Film om modstandsbevægelsen

Den danske dokumentarfilms instruktør Theodor Christensen fik i sommeren 1944 smuglet filmklip om den danske modstandsbevægelse til England af den danske efterretningsofficer Ole Lippmann, som tog til England for at blive faldskærmsjæger. Lippmann afleverede klippene til englænderne og senere til det amerikanske Office of War-Information. Derfra blev de videresendt til i alt 24 forskellige lande i Europa, Amerika og Asien. Speaket på filmen er indtalt af en danskfødt sømand fra the US Navy.

Modstandskampens organisering

Politiets efterforskning af den tiltagende sabotage viste i 1943, at de første modstandsgrupper kom fra to meget forskellige miljøer. Den ene del havde rod i Danmarks Kommunistiske Parti og var kendetegnet af en høj grad af organisation og ideologisk bevidsthed. Den anden del var unge mennesker præget af en stærk patriotisk drivkraft, og disse var i modsætning til kommunisterne ikke organiserede, men samlet i små grupper som eksempelvis Churchill-klubben fra Aalborg. Senere tilsluttede borgerlige dele af befolkningen sig også modstandskampen, hvilket BOPA (Borgerlige Partisaner), der i 1942 udsprang af den kommunistiske modstandsgruppe KOPA (Kommunistiske Partisaner), er et eksempel på.

Efter folketingets tilbagetræden i 1943 dannede en gruppe fremtrædende borgere Danmarks Frihedsråd, som havde til formål at skabe en fælles dansk modstand mod den tyske besættelse. Rådet, som under den sidste del af besættelsen blev det nærmeste alternativ til en regering, fungerede som en tværpolitisk paraplyorganisation, der bl.a. skulle koordinere samarbejdet med de allierede, herunder den engelske sabotageorganisation SOE, som havde en repræsentant i Frihedsrådet. SOE trænede de danske modstandsfolk i bl.a. sprængstoffer og forsynede dem med våben. I alt kastede SOE 6.000 containere med våben og sprængstof ned over Danmark.

Modstandsfolkernes metoder

Et tog med arbejdere fra Randers til Tirstrup Flyveplads er blevet afsporet ved Floes. To personer blev dræbt og 18 såret under aktionen. | Gyldendals Billedarkiv

Det 175 meter høje Odins Taarn i Odense blev i 1944 sprunget i luften af nazisterne som gengæld for dansk sabotage. | Fotograf ukendt/Wikipedia

Modstandsgruppernes vigtigste våben mod besættelsesmagten var sabotage, og deres foretrukne metode var jernbane- og industrisabotage. Ud af de i alt 2.800 større registrerede sabotageaktioner i Danmark var 1.500 rettet mod jernbanerne.

Flere af modstandsgrupperne formulerede konkrete regelsæt for deres kamp. På den måde søgte de at opretholde en fælles aftalt retfærdighed for deres aktioner og derved undgå, at deres aktioner ramte uskyldige. Eksempelvis formulerede man hos BOPA et krav om, at medlemmene skulle undgå at dræbe de tyske soldater. Derimod måtte medlemmerne gerne skyde efter de danske nazistiske soldater. Argumentet herfor var, at danskere, der kæmpede under det nazistiske flag, selv havde valgt nazisternes side - det havde de tyske soldater ikke nødvendigvis. Den direkte formulering af modstandsgruppemes metoder har spillet en stor rolle i forhold til både dengang og nu for at forstå og vurdere modstandskampen og dens rolle i historien.

Ud over sabotageaktionerne udførte modstandsfolkene adskillige likvideringer af stikkere. I krigens to sidste år likviderede modstandsgrupperne i alt 400 danskere, som de havde vurderet til at være stikkere. I de sidste måneder af krigen henrettede modstandsfolk op mod 25 danskere om ugen. Modstandsmanden Edvard Teglers har efterfølgende beskrevet dette:

Vi når efterhånden så vidt, at antallet af stikkerlikvideringer overstiger vores egne tab. Stikkerne var hovedsageligt motiveret af ideologisk overbevisning, økonomi og tvang. Derimod var de mest åbenlyse motiver for at henrette stikkere hævn og nødværge, men også andre mere lyssky interesser har efterfølgende vist sig at ligge bag likvideringerne. Eksempelvis har økonomiske interesser i visse tilfælde givet anledning til, at uskyldige mennesker er blevet henrettet som stikkere.

For at imødekomme moralske problemer i forhold til de mange stikkerlikvideringer udgav den danske forfatter og modstandsmand Martin A. Hansen i 1944 skriftet *Dialog om drab og ansvar*, hvori han diskuterede problemerne ved at henrette personer, der ikke var blevet tildelt en offentlig rettergang. Hansens forsvar for stikkerlikvideringerne byggede på to hovedargumenter, hvoraf det første var, at henrettelse var nødvendige for at give modstanden effekt:

[Stikkerne, red.] borer sig som Bakterier ind i den levende Front, prigsiver vore Kammerater, opløser Hæren. Disse Orme maa altsaa uskadeliggøres.

Det andet hovedargument var, at domsafsigelse byggede på tilstrækkelige beviser, samt at de modstandsfolk, der dømte og eksekverede henrettelserne, bagefter ville blive stillet for en domstol, så ansvaret blev et folkeligt og ikke et, den enkelte modstandsmand måtte bære alene.

Modstandskampens efterskrift

Arrestation. Efter befrielsen overtog modstandsbevægelsen ansvaret for ro og orden. Her har de arresteret to mænd og en kvinde, der er mistænkt for landsskadelig virksomhed. | Gyldendals Billedarkiv

Efter en aftale mellem modstandsbevægelsens ledelse og den daværende justitsminister Aage Elmquist blev det retslige efterspil om stikkerlikvideringerne kort tid efter krigens afslutning mørkelagt, og politiet blev hindret i at efterforske sagerne. Begrundelsen for dette var, at der var tale om krigshandlinger og ikke mord. Mørkelægningen var med til at underminere stikkerlikvideringernes retsmæssige grundlag. Martin A. Hansens argument om, at det retslige efterspil skulle sikre likvideringernes retfærdighed og fratage modstandsfolkene for ansvar, blev derved opløst.

Stikkerlikvideringerne udgjorde en stor del af de danske tab under 2. Verdenskrig. Udover den umiddelbare konsekvens, at et menneske mistede livet, havde stikkerlikvideringerne endvidere ofte den betydning, at de likvideredes familier levede i skam, fordi det var åbenlyst, hvorfor de pågældende havde mistet livet. Mørkelægningen af likvideringerne blev endvidere kritiseret for at medvirke til, at de pårørende levede i uvished om de likvideredes skæbne, samt at der kunne herske tvivl om, hvorvidt de havde foretaget sig noget, der kunne retfærdiggøre deres død.

Modstandsfolkene eftermæle

Den danske modstandskamp blev efter krigens afslutning fremhævet af både indenlandske og udenlandske politikere og medier. Den meget entydige og glorificerende behandling af modstandsbevægelsen blev fulgt op af en historisk forskning, der frem til begyndelsen af 1970'erne bakkede op om, at modstandsbevægelsen havde bidraget med en betydningsfuld indsats mod tyskerne.

I 1971 kunne historiker Aage Trommer imidlertid efter nøje gennemgang af jernbanearkiver fra 2. Verdenskrig konstatere, at modstandsbevægelsens store indsatsområde, jernbanesabotagen, ikke havde haft nogen særlig betydning for de tyske troppemobiliseringer, da tyskerne blot havde kunnet omlægge deres ruter. Trommer påpegede dog, at selvom modstandskampen ikke havde haft nogen stor materiel betydning, havde den haft en vigtig psykologisk effekt.

Efterkrigstidens fremhævelse af den danske modstandsbevægelse medvirkede i vidt omfang til, at man kunne distancere sig fra samarbejdspolitikens kurs og fremstå som et land, der havde kæmpet på de allieredes side. Frihedsrådet og politikerne samarbejdede derfor om at gøre modstandsbevægelsen til en fælles dansk sag, og Frihedsrådet havde endvidere succes med at udbrede historien om den danske modstandsbevægelse til udlandet. Eksempelvis blev en sabotageaktion mod et stålværft i Varde bragt på forsiden af New York Times under overskriften: *Danes blow up plant making German arms - Armed Patriots Overpower the Guards at Varde Steel Works.*

Modstandskampen bliver stadig fremdraget som et eksempel til efterlevelse. Eksempelvis har den tidligere danske statsminister Anders Fogh Rasmussen i flere taler hyldet den tidlige del af modstandsbevægelsen, til trods for, at de fleste modstandsfolk var kommunister, og at de under krigen blev betragtet som terrorister.